

УДК.37.036 (018.26)

I. О. Слятіна,
кандидат педагогічних наук,
(Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського)
yuriyshef@rambler.ru

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ І ЇЇ ФОРМУВАННЯ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

Анотація

У статті розглядаються проблеми формування та особливості набуття комунікативної компетенції майбутніх вчителів музики у процесі їх професійної підготовки.

Ключові слова: комунікативна компетентність, професійна підготовка, майбутній вчитель музики.

Summary

In the article the problems of formation and features of obtaining the communicative competence of future music teachers in their professional training are considered.

Key words: communicative competence, professional training, future teacher of music.

Постановка проблеми. На сучасному етапі цивілізаційного розвитку українського суспільства особливої гостроти набувають завдання формування в професійній діяльності вчителя, здатного естетично сприймати, глибоко осмислювати та творчо примножувати матеріальні й духовні здобутки, зокрема художньо-естетичні цінності музичного мистецтва. Актуальним є виховання широко освічених фахівців, які здатні вільно використовувати свої вміння, навички та знання при проведенні уроку та позакласної музично-виховної роботи в загальноосвітній школі, здібні розкрити художній зміст музичних творів, мають необхідний досвід самостійної роботи з педагогічним та концертним репертуаром і готові до практично-виконавської та педагогічної діяльності.

Музичне мистецтво, сповнене глибоких переживань і почуттів, допомагає особистості у визначенні соціальних орієнтирів, знаходженні емоційно-змістовних рішень, які б відкривали перспективи для плідної співпраці з соціальним оточенням. Музично-естетичне виховання створює умови для наближення особистості студентів до соціальних цінностей, ідеалів, норм і пріоритетів, стимулює їх соціальну активність та прагнення дотримуватись чинних у суспільстві норм, правил та вимог [1].

Вплив зазначених естетико-виховних чинників передбачає, передусім, задоволення естетичних потреб та інтересів учнів, надання їм досвіду безпосереднього сприймання та активного спілкування з творами музичного мистецтва.

Специфіка діяльності майбутнього вчителя музики – багатоскладний процес формування, виховання особистості, якій були б притаманні почуття приналежності до свого народу, національної самосвідомості, власної гідності, здатної до самореалізації і самовдосконалення. Зазначимо, що музично-виховні заходи комунікативної спрямованості створюють умови для активного спілкування учнів з музичним мистецтвом. При цьому важливого значення

набувають питання, що характеризують можливості музично-виховних заходів комунікативної спрямованості в задоволенні естетичних інтересів, орієнтацій та потреб учнів, їх прагнення пережити певні почуття, отримати емоційне задоволення від спілкування та сприйняття музичних творів.

Учитель музики у середній загальноосвітній школі мусить вміти грати, як мінімум, на одному музичному інструменті, володіти голосом, грамотно співати, мати навички організації хорового та інструментального колективу й роботи з ним, вміти дохідливо, у доступній формі, розповідати про музику, надати дітям основні відомості з курсу музичної грамоти, навчати їх адекватно сприймати й оцінювати музичний твір тощо. Відповідно й система музично-професійної підготовки має бути універсальною: студент повинен на достатньо високому рівні опанувати музичний інструмент, набути навичок сольного, ансамблевого та хорового співу, роботи з хором та оркестром; мати достатньо глибокі знання у сфері теорії музики, гармонії, поліфонії, музичної форми. До того ж вимоги до проведення уроку музики в загальноосвітній школі передбачають уміння яскраво, образно й доступно розповідати про музику, надавати дітям відомості з царини історії та теорії музики, тобто здійснювати музично-просвітницьку діяльність.

Професія педагога-музиканта є специфічною, вона передбачає наявність достатньо високого музичного професіоналізму й одночасно базових особистісних якостей, а також знань, умінь та навичок, які характеризують педагога – людину, яка присвятила своє життя вихованню підростаючого покоління. Крім того, підструктура компетентності, пов'язана із саме музичною діяльністю, включає в себе досить багато різноманітних компонентів, що суттєво ускладнює процес професійної підготовки у вищому навчальному закладі. Водночас зазначимо, що формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва за допомогою циклу музично-теоретичних дисциплін поки що не знайшов розкриття в педагогічних дослідженнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема професійної компетентності вчителя музики та процес його фахової підготовки є предметом дослідницької уваги сучасних науковців (А. Алексюк, В. Баркасі, Н. Бібік, Б. Брилін, В. Бутенко, В. Дряпіка, О. Дем'янчук, І. Зязюн, Е. Карпова, А. Козир, Л. Масол, С. Мельничук, Н. Миропольська, Г. Нагорна, О. Олексюк, Г. Падалка, І. Соколова, О. Щолокова та ін.).

Дослідженням комунікативної компетентності присвячені праці Г. Андреєва, С. Бондаренко, Ю. Жукова, І. Зимньої, Л. Кайгородова, В. Кан-Каліка, Г. Лещенко, А. Панфілова, Л. Петровської, Ю. Федоренко, В. Черевко, Т. Щербана; розглядають комунікативний потенціал особистості В. Кольцова, Р. Максимова, В. Рижов, С. Терещук.

Мета статті – розкрити особливості формування комунікативної компетентності як важливої складової професійної компетентності майбутнього вчителя музики.

Виклад основного матеріалу. Під комунікативною компетентністю розуміють здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, певну сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування. Вона передбачає вміння змінювати глибину і коло спілкування, розуміти і бути зрозумілим для партнера по спілкуванню.

Специфіка діяльності вчителя полягає в тому, що той має розглядати музику не тільки як об'єкт вивчення, але й як засіб спілкування, адже який завгодно художній твір, у тому числі й музичний, орієнтований на передачу співрозмовнику художньо-естетичної інформації. Учень на уроці не тільки отримує відомості, які стосуються жанрових та стильових особливостей музичного твору, його будови, засобів музичної виразності тощо, але й сприймає те повідомлення, яке було від початку закладене в музику її автором. Тому значення такого компонента професійної майстерності, як комунікативна компетенція для вчителя музики важко переоцінити. Ті якості, вміння та навички, наявність яких є безпосередньою й обов'язковою умовою педагогічного спілкування на уроці, спрямованого на осягнення змісту художнього твору та його адекватну естетичну оцінку, можна визначити як художньо-комунікативну компетенцію.

У сучасній педагогічній та психологічній літературі стійко закріпився термін "педагогічне спілкування". На погляд О. Леонтьєва, оптимальним педагогічне спілкування стає тоді, коли воно створює "найкращі умови для розвитку мотивації учнів та творчого характеру навчальної діяльності, для правильного формування особистості школяра, забезпечує сприятливий емоційний клімат навчання (зокрема, перешкоджає виникненню "психологічного бар'єра")" [5, с. 8].

Організація та проведення ефективного педагогічного спілкування можливі лише тоді, коли вчитель має відповідні комунікативні якості, сформовані або розвинені під час навчання у вищому навчальному закладі та в процесі самовиховання. Ще на початку ХХ століття відомий педагог П. Блонський писав, що вчитель "мусить сам створювати свою техніку виховання відповідно до індивідуальних умов і до особистості своєї й того, кого виховують" [2, с. 2]. Формування комунікативної компетентності студента відбувається в результаті комплексного багатовекторного процесу професійної підготовки у вищому навчальному закладі, чому сприяють дисципліни як теоретичного, так і практичного циклів.

Професійну діяльність педагога здійснює виключно в процесі спілкування. Спілкування з музичним мистецтвом у вищому закладі стає напрямом до пізнання життя, акумулювання національно-духовного досвіду, становленням особистісного сприйняття світу. Процес навчання є перш за все обміном інформацією між тим, хто навчається, і тим, хто навчає. Набуття вчителем достатньої комунікативної компетенції є однією з найважливіших складових його професійної підготовки.

Комунікативна діяльність учителя – це не лише зовнішній процес, але й внутрішня характеристика, яка відображає індивідуальні психологічні риси особистості педагога. Студент, який приходить навчатись до університету, ще не завершив, як правило, період формування свого світогляду, в нього далеко не завжди чітко окреслені головні життєві орієнтири та цінності, у тому числі й ті, що пов'язані з його професією. Перед системою вищої освіти постає дуже важливе й відповідальне завдання – максимально сприяти самовизначенню особистості, допомогти знайти їй вірні світоглядні орієнтири й подолати нелегкий шлях, на якому відбувається опанування професією.

Недостатня або неадекватна професійна підготовка порушує нормальне розгортання процесу самоактуалізації особистості, що позбавляє її реальних перспектив і створює негативний фон для подальшої соціалізації. Не слід

також забувати про те, що ми є учасниками глобального переходу до так званого інформаційного суспільства, і володіння знаннями є необхідною умовою існування в ньому; умовою, що зменшує ризик відчуження та полегшує засвоєння важливих для кожної особи соціальних цінностей.

Головна мета вивчення музичних дисциплін (музично-теоретичних, музично-історичних, інструментально-виконавських, вокально-хорових тощо) – розвиток у майбутнього педагога комунікативних якостей і формування та вдосконалення комунікативних вмінь та навичок, необхідних для якісного викладання музики у загальноосвітній школі. Під час проведення практичних занять з музичних дисциплін моделюються конкретні дидактичні ситуації, в рамках яких студент повинен віднайти оптимальну педагогічну стратегію, спрямовану на адекватну оцінку рівня музичної підготовленості учня, що згодом має обумовлювати ефективність педагогічного спілкування на уроці музики, починаючи зі стадії моделювання спілкування.

З іншого боку, педагогічна спрямованість цієї професійної діяльності, до якої готуються студенти нашого навчального закладу, вимагає глибоких знань у галузі педагогіки, методики викладання музики, загальної, вікової, педагогічної та музичної психології, інструментального виконавства, вокально-хорового виконавства, музично-теоретичних дисциплін тощо.

Звісно: чим вищою є професійна самооцінка, тим легше індивід вступає в комунікативний контакт, тим впевненіше почувається в момент спілкування, тим більш природним є прийняття на себе функції ініціатора процесу спілкування. Отже, формування позитивної Я-концепції слід розглядати як один з найважливіших чинників зростання комунікативної компетенції майбутнього вчителя музики.

Планування, моделювання комунікації в класі – це дуже важливий етап у здійсненні процесу педагогічного спілкування. Факторів, які зумовлюють напрям та зміст роботи із створення плану комунікативної взаємодії вчителя з учнями, досить багато: це дидактичні, виховні та розвивальні цілі та задачі уроку, обраний стиль спілкування, індивідуальні особливості комунікативних здібностей педагога, особливості конкретної дитячої аудиторії тощо.

Висновки. Формування комунікативної компетентності є невід'ємною складовою професійного розвитку майбутнього вчителя музики. Для досягнення необхідних результатів студент повинен не лише бути теоретично та практично підготовленим, а й уміти використовувати свої знання і навички на практиці в подальшій професійній діяльності, що є обов'язковою умовою для організації процесу спілкування та взаємодії на уроці. Водночас аспект формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва за допомогою циклу музично-теоретичних дисциплін у вищих навчальних закладах поки що не знайшов розкриття в педагогічних дослідженнях.

Утім для формування комунікативної компетентності важливо систематично надавати знання майбутнім учителям музики та поступово ускладнювати матеріал. З огляду на це система вищої освіти потребує подальшого вдосконалення, щоб відповідати сучасним соціально-економічним потребам суспільства та особистостей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І.Д. Виховний простір у розвитку особистості / І.Д. Бех // Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології: [зб. наук. праць]. – Черкаси, 2012. – Т.1. – С. 56-67.
2. Блонский П.П. Курс педагогіки / П.П.Блонський. – 2-е изд. – М. : Изд-во “Задруга”, 1918. — 202 с.
3. Кан-Калик В. А. Учителю о педагогическом общении : книга для учителя / В. А. Кан-Калик. — М. : Просвещение, 1987. — 190 с.
4. Кобыляцкий И. И. Основы педагогики высшей школы/ И. И. Кобыляцкий. – Киев; Одесса, 1978. — 287 с.
5. Леонтьев А. А. Педагогическое общение / А. А. Леонтьев. – М., 1979. – 47 с.
6. Педагогіка / за ред. А. М. Алексюка. — К., 1985. — 295 с.
7. Психология музыкальной деятельности: теория и практика / под ред. Г. М. Цыпина. – М., 2003. – 368 с.

Стаття надійшла до редакції 22.02.2017